որ տալիս է «յարքունեացն «տէր» երկրս այսոցիկ աշխարհաց»:

Բոխար այն անձն է որ Ափշինից յետոյ կուսակալ եկաւ, Մուհամմետ իբն Խալիդ Բուխարա Խոդահ: (Փատդաս կամ Պատդաս նոյնն է ինչ որ պատգամապան եւ նշանակում է կուսակալ):

Աւելորդ չէ յիշել, որ Բաղողի կուսակալից յետոյ Կաղանկատուացին անուանում է «խաղը պատդոս այր չամբշոտ եւ անողորմ», որին յաջորդում է իր որդին, այն որ վերաշինում է Գանձակ քաղաքը:

Մարկուարտ կարծում է, որ այս երկու կուսակալները անծանօթ են արաբ հեղինակներին, մինչդեռ սրանք ոչ այլ ոք են բայց եթէ նշանաւոր Խալիդ Ցայրանի եւ իր որդի Մուհամմետ: Խալիդ կուսակալ էր Հայաստանի Բագդիսից յառաջ 827–832 տարիները, եւ նորէն եկաւ Բուխարա Խոդահից յետոյ եւ մեռաւ ըստ Ասողիկի Հ. Թ. 290=841–2 թուին, եւ նրան յաջորդեց որդին Մուհամմետ:

Աղուանից պատմագիրը ամփոփ նախադասութեան մէջ ձուլել է Ցայրանի իշխանի կրկնակի կուսակալութեան տարիները եւ դրել Բաղողից յետոյ, անյիշատակ թողնելով միջանկեալ կուսակալներին:

Սահլ Սմբատեան իշխանը սկզբում կենդրոնական իշխանութեան դէմ էր, յետոյ մտնելով Բաբակին անցաւ ամիրապետի կողմը: Աղուանից պատմիչը մի տեղ նրան կոչում է Եռանշահիկ, իսկ նոր հատուածում Զամբիհրական: Հակասութիւն չկայ: Միհրական տան ենթադրեալ նախնիքներից Վարդան քաջ, ըստ նոյն պատմագրի, սպանել էր Եռանշահիկ հին տոհմի բոլոր անդամներին, խնայելով միայն Զամբիհրին, որին եւ տուել էր իր դուստրը կնութեան: Սմբատեան Սահլը, ուրեմն, այս Զամբիհրի սերնդից է համարւում: Հակառակ պատմագրի մեկնութեան, հաւանական համարեցինք վերեւ Սահլի Բագրատունի ծագումը:

Թովմա Արծրունին Սահլին անուանում է Շաքէօյ տէր: Եթէ Շաքէով հասկանալու է Նուխուայ շրջանը, ապա ուրեմն Հ. Թ. 270: 821 թուից յետոյ, երբ նա կռւում էր արաբների դէմ Մեծ Իրանց գաւառում, Տրտու (այժմ Թառթառ) գետի հովտում, բաւականին ընդարձակել էր իր իշխանութեան սահմանները: Օգտուելով Բաբակի խառնակութիւններից, թերեւս, եւ նրա բարեկամութիւնից, Սահլ հռչակել էր իրեն անկախ տէր Առանի եւ այնքան զօրաւոր էր, որ կարող էր ոչ միայն ճակատել, այլ եւ յաղթել արաբական 12 հազարանոց հեծեալ բանակը, որ Մուհամմետ իբն Սուլիման ալ-Ազդիի հրամանատարութեամբ եկել էր նրան սանձելու:

Սակայն, Սահլ շուտով փոխեց իր դիրքը եւ խոնարհեց ամիրապետի գերիշխանութեան առաջ: Պատճառն, անշուշտ, այն անցքերն էին, որ պատահեցին արեւմտեան սահմաններում, տապալելով ակնկալած յոյսերը:

* * *

Բաբակի խռովութիւնները պատեհ առիթ էին, որ Թէոփիլ կայսրը մի անգամ եւս փորձէր իր զէնքի ոյժը Արեւելքում:

Գուցէ անհիմն չէ այն կասկածը, որ նա էր դաղտնի սադրիչը Բաբակի: Սրա յարաբերութիւնները կայսեր հետ ամէն պարագային անտարակոյս են: 837 թուին կայսրը շարժուեց ահագին բանակի գլուխն անցած: Եկաւ եւ աւերեց Հայաստանը: Մելետենիէ կողմից մտաւ Հանձիթ, առաւ Աշմուշատ քաղաքը, անցաւ Մանձկերտ, Խոշան, Կարին, Սպեր: Հարկ պահանջեց Թէոդուպոլսեցիներից, այսինքն՝ Կարին քաղաքից:

Միքայէլ Ասորին հաւաստացնում է, որ կայսրը սպառնալիք ղրկեց Մեծ Հայք, պահանջելով հարկ, որ հակառակ դէպքում երկիրը կ'աւերէ: Ի լրումն չարութեան «դերեաց գրաւումս ի հայոց հանդերձ ընտանեօք իւրեանց» եւ անցաւ Խաղտիք, որ դառնայ մայրաքաղաք, յաղթական պսակը գլխին:

Այս երկիրներից արաբներին պատկանում էր միայն Հանձիթ, Արածանից հիւսիս գտնըւում էր աւելի բիւզանդական քան արաբական իրաւասութեան տակ: Բայց եւ այնպէս Թէոփիլին հաճելի էր կշիռ տալ իր արշաւին եւ տօնել իր նուաճումները: Երբ մայրաքաղաք մտաւ, դեռատի մանուկները չարան չարան ընդ առաջ ելան ծաղկէ փնջերով եւ պսակներով. ամբոխը աղաղակում էր՝ «ողջամբ եկար, անդուգական ախոյեան»:

Արշաւանքի գործնական արդիւնքն այն ե-